

Stan gospodarczy powiatu łomżyńskiego 25.III.1934 r.

Opracowany przez Prof.dypl.agr. Henryka Mejera, Przewodniczącego Sekcji Gospodarczej Rady Powiatowej B.A.W.R. w Łomży. Radca Izby Przemysłowo-Handlowej w Wilnie, referat wygłoszony dnia 25.III.1934 r. na zjeździe działaczy gospodarczy i społecznych w Łomży. X/.

Położenie geograficzne i granice

Pow. łomżyński położony jest w południowo-zachodniej części województwa białostockiego i graniczy od północy z powiatami: szczucińskim, od wschodu - z powiatami: białostockim i w.mazowieckim, od południa z pow. ostrowskim i od zachodu z pow. ostrołęckim i od północno-zachodu z Prusami Wschodnimi na rozległości 2.700 metrów.

Rozległość powiatu wynosi: z północy na południe 70 km i z zachodu na wschód - 65 km.

Głównymi miastami powiatu jest b. gubernjalne m.Łomża, położone geograficznie pod 53° szerokości północnej i pod 22° - 20 długości wschodniej od Greenwich. Odległość m.Łomży od granic powiatu jest różna: największa na wschód wynosi 40 km / wieś Zawady/ i najmniejsza na zachód 14 km w stronę Nowogrodu

Rzeźba terenu

Teren pow. łomżyńskiego naogół jest równinny i należy do Krainy wielkich Dolin. Pod względem rzeźby teren ten jednak jest bardzo różnorodny. Przez środek pow. w kierunku od wschodu na zachód przepływa główna rzeka Narew, dzieląc powiat na dwie części: północną i południową. W północnej części wzdłuż Narwi ciągnie się pasmo wzgórz szerokości około 5 km, które przechodzą w rozległą płaszczyznę o średniej wysokości 150 m. nad poziom morza. W północno-zachodniej części płaszczyzna ta rozdzielona jest dwiema bagnistymi dolinami około 2000 ha, ciągnącymi się wzdłuż rzeki Skrody z Pisą, która stanowi dopływ Narwi na północno-wschód zaś przy granicy z powiatami szczucińskim i białostockim dochodzi płaszczyzna ta do bagnistej doliny pod nazwą " Okrasieńskie łąki" /około 4000 ha/, dolina ta ciągnie się wzdłuż rzeki Biebrzy - dopływ Narwi.

Południowa część powiatu rozpoczyna się od wschodu wzdłuż rzeki Narwi bagnistą doliną: dolina owa w okolicach Wizny rozszerza się w olbrzymie wynoszące około 25.000 ha bagna, Bagno Wizna "Białe Bagno" i Jezioro Maliszewskie ciągnie się na południe wzdłuż rzeki Gać - dopływ Narwi oraz na zachód, przechodząc w bagna około 7000 ha pod nazwą "Jednaczewskie Łąki". Łąki te zajmują najniższe w powiecie miejsce około 100 m nad poziom morza. Poza dolinami idzie znów pasmo wzgórz osiagających w okolicy Bacze-Suche największą wysokość 227 m. nad poziom morza, pozostały teren jest pagórkowaty o małej różnicy poziomów /do 50 m./, rozdzielony również dwiema bagnistymi dolinami, ciągnącymi się wzdłuż rzeki Ruż, o obszarze około 3000 ha i rzeki Orż, o obszarze około 4000 ha stanowiących dopływy rzeki Narwi.

Gleby

Pod względem gleboznawczym pow. łomżyński jest dość różnorodny: spotyka się tu ~~piasek~~ piaski zwałowe szczytki: Lekkie, średnie i mocne, bielice rozwinięte na pokładach lodowcowego pochodzenia, oraz znaczne obszary bagien torfowych i łąk zabagnionych. Piaski lotne znajdują się w północno-zachodniej części gm. Czerwone, we wschodniej części gm. Przytuły, w zachodniej wschodniej części gm. Chlebotki, zajmują one część gm. Mały-Płock przy połączeniu rzeki Pissy z rzeką Narwią i tworzą duży obszar pośrodku południowej części powiatu obejmując południową część gm. Kupiski, południow-zachodnią część gm. Puchały, wschodnią część gm. Sniadowo, zachodnią część gm. Długobórz i północną część g. Szumowo.

Bielice zajmują południową część gm. Rogienice, przeważają w gm. Drozdowo i Bożejewo, znajdują się w północno-wschodniej części gm. Miastkowo i zachodniej części gm. Szczepankowo, oraz zajmują wschodnią część gm. Długobórz i południowo-wschodnią część gm. Szumowo.

Bagna torfowe i łąki zabagnione znajdują się w dolinach ciągnących się wzdłuż rzeki Narwi i jej dopływów. Pozostałe części terenu powiatu zajmują szczytki: lekkie, średnie i mocne. O dobroci /urodzajności/ wymienionych gleb trudno sądzić, ponieważ pow. łomżyński nie posiada dokładnej

ich klasyfikacji. Pewne pojęcie o względnej dochodowości gruntów w poszczególnych gminach można mieć ze średniej wysokości podatku gruntowego, pobieranego z I-go morga. Dane te zawiera tab. I.

.....

Tabela Nr I

Dane te zaczerpnięte zostały z Urzędu Skarbowego podatków i opłat skarbowych w Łomży

Nazwa gminy	Obszar opodatkow.		Suma podatku gruntowego		Wysokość podatku z I-go morga		Średnia wysokość podatku gruntow. z I-go morga w zł
	Gr. folw. i szl. włośc. w morgach	gr. i szl. włośc. w zł.	z gr. folw. i szl. włośc. w zł.	gr. i szl. włośc. w zł.	z gr. folw. i szl. włośc. w zł.	z gr. folw. i szl. włośc. w zł.	
miasta							
Łomża	1654	193	3299,30	573,13	1,99	2,98	2,49
Łomża	5992	211	14292,96	534,54	2,39	2,54	2,47
Łomża	3,092	-	60,95,32	-	1,97	-	1,97
Łomża	4275	309	5345,02	826,44	1,25	2,67	1,96
Razem	9024	211	20388,98	534,54	4,36		
	15.013	713	29032,60	1936,11	1,90	2,73	2,31
wiejskie							
Łomża	2002	12114	6051,75	29.172,54	3,02	2,41	2,72
Łomża	8011	12940	20108,73	27971,40	2,48	2,16	2,32
Łomża	20.045	5641	47,437,88	12643,38	2,37	2,24	2,31
Łomża	21.730	3019	46020,80	7239,08	2,12	2,40	2,26
Łomża	19174	3457	42963,54	7295,00	2,24	2,11	2,18
Łomża	9828	4451	18674,46	10823,26	1,90	2,43	2,17
Łomża	20947	3154	45160,95	6896,52	2,15	2,18	2,17
Łomża	16156	1587	27.999,47	4065,94	1,73	2,56	2,15
Łomża	12744	520	22710,01	1284,11	1,78	2,47	2,13
Łomża	21,814	3310	35409,30	8155,42	1,62	2,47	2,05
Łomża	16728	9336	26976,17	229999,10	1,61	2,46	2,04
Łomża	12410	4203	24133,17	8774,19	1,95	2,09	2,02
Łomża	14758	6382	23.559,98	15395,45	1,60	2,41	2,00
Łomża	10353	8680	17,198,10	20.198,64	1,66	2,32	1,99

Przytuły	20288	4755	46.801,03	7867,66	2,31	1,66	1,92
Szczepankowo	15960	5290	32,178,29	9174,13	2,02	1,73	1,88
Puchały	22653	3012	38,337,97	5941,58	1,69	1,97	1,83
Chlebotki	18988	1597	29240,97	3340,23	1,54	2,09	1,82
Czerwone	3982	15830	6669,06	26935,62	1,67	1,70	1,69
Razem	288671	109281	557,663	296.171,25	1,97	2,20	2,09

Gm. wiejskie: Bożejewo, Chlebotki, Długobórz, Drozdowo, Kołaki, Kupiski, Lubotyń, Miastkowo, Puchały, Rutki, Szczepankowo, Szumowo i Sniadowo należały i dawniej do powiatu łomżyńskiego, gminy zaś: Czerwone, Jedwabne, Mały-Płock, Przytuły, Rogienice i Stawiski zostały przydzielone z b. pow. kolneńskiego.

Większe osiedla tworzą osady: Sniadowo, Rutki i Wizna.

W powyższych miastach i gminach znajduje się ogółem 568 gromad, 726 miejscowości 33622 gospodarstw rolnych i 21377 domów mieszkalnych.

Obszar i użytki rolne

Obszar powiatu łomżyńskiego wynosi 268 865 ha, w tym miasta zajmują: 10734 ha, a wsie i folwarki 258 131 ha. Stanowi to 1/12 obszaru, obszaru województwa białostockiego i 1/144 obszaru całej Polski.

Z miast największy obszar zajmują grunta: m. Nowogrodu-3482 ha, a najmniejszy grunta m. Stawiski 489 ha, z gmin wiejskich największy obszar zajmuje gm. Puchały 17 216 ha., a najmniejszy gmina Kołaki 8072 ha.

Stosunek poszczególnych użytków rolnych do ogólnej powierzchni w powiecie łomżyńskim całej Polski i w państwach sąsiednich przedstawiony jest procentowo w tabl. II

Tab. II

lejskowość	Ogólny powierz- chnia	Ogrody i łąki	Orne	Łąki	Pastwis- ka	Lasy	Inne i nie- użytki
v.łomżyński	100	1,1	54,5	9,5	8,9	16,1	9,9
lska	100	1,5	48,9	10,0	7,1	22,0	10,5
echosławacja	100	-	42,0	-	-	33,0	-
emcy	100	-	44,0	-	-	27,0	-

Gruntów ornych pow. łomżyński posiada więcej procentowo, niż wogóle cała Polska, mniej zaś sadów i lasów, na co należy zwrócić baczną uwagę, propagując zakładanie przemysłowych sadów i ogrodów z uwzględnieniem odpowiednich gatunków i odmian drzew oraz prowadzenia oszczędnej gospodarki leśnej.

Powierzchnia użytków rolnych w poszczególnych gminach oraz ich wzajemny stosunek ilustruje tab.III. Dane te są opracowane wg danych tab.III.

Ludność i zaludnienie

Ludność pow.łomżyńskiego wynosi 168301 osób, co stanowi 1/191 ludności całej Polski. Ludność miejska stanowi 26,8% ludności całego powiatu w Polsce, ludność wiejska wynosi 27% ogólnej ludności kraju.

Tab.III obszar w ha

azwa gminy	Ogólny pow.	Ogrody	orne	łąki	pastwis ka	lasy	inne i nie- użytki
lasta:							
ogród	3482,96	1,40	1683,78	489,14	343,84	680,40	275,40
io	2499,96	14,00	1917,10	400,32	-	3,92	164,62

omża	1999,03	67,76	683,48	128,79	685	--	433,10
ambrow	1365,00	21,64	866,99	71,85	60,12	114,84	229,56
edwabne	898,37	6,62	676,20	22,96	68,02	90,98	33,59
tawiski	489,39	9,24	281,49	46,10	4,41	120,50	27,68
Razem	10.734,71	120,66	6109,01	1168,16	1162,29	1010,64	1163,95
wiejskie							
chały	17215,80	71,70	6972,22	2361,76	1272,40	5425,60	1112,13
gobórz	16.211,47	181,07	9180,35	969,67	1068,96	2018,86	2892,56
zdowo	15646,00	80,37	9178,98	1499,30	1190,07	2344,52	1352,76
mowo	15590,00	57,77	8009,83	577,71	761,13	5995,65	187,91
ytuły	15570,88	140,63	10145,09	1878,38	857,47	1390,30	1119,01
ebiotki	15521,00	53,08	4780,07	9731,78	1724,82	2464,92	3766,33
ki	15478,64	245,10	6455,54	2725,86	1170,29	2656,39	2225,46
ienice	14897,25	147,84	8559,01	1117,23	1833,17	1906,91	1233,09
wabno	13671,57	202,21	10581,39	820,71	967,63	505,58	594,05
rwone	13395,61	178,61	6027,75	1694,63	1730,94	2081,93	1681,75
wiski	13320,68	211,42	9610,68	375,00	1098,88	1437,43	592,27
stkowo	12868,52	62,44	6042,18	884,74	1461,61	2667,33	1750,22
iski	12793,70	4027	6798,58	1838,42	1236,08	1536,11	1344,24
y-Płock	12570,64	153,14	7578,82	1749,13	1068,03	1642,28	379,24
adowo	12444,00	155,56	5553,76	555,55	1237,67	2999,62	1941,84
zepankowo	12418,00	7141	7502,99	564,85	1380,75	1606,60	1291,40
ejewo	11559,00	603,09	8642,65	1086,43	296,93	731,90	198,00
otyń	8826,00	23,08	5364,02	679,05	1571,17	945,93	242,75
aki	8072,00	7167	4137,24	161,80	707,90	1785,83	1207,56
Razem	258.130,76	2750,46	141221,15	24271,99	22680,90	42143,69	25112,57
gółem	268865,47	2874,12	147330,16	25440,15	23793,19	43154,33	26276,52

U/ Dane te wzięte są z akt Starostwa Łomżyńskiego i odnoszą się do r.1932.

W powiecie tym ludność z językiem ojczystym niepołskim stanowi 12,9% ogólnej ludności: w miastach 38,9%, w gminach wiejskich 3,4%, w całej zaś Polsce 30,9%.

Ludność w poszczególnych miastach i gminach wiejskich powiatu łomżyńskiego, oraz ludność z językiem ojczystym niepołskim i stosunek jej do ogólnej ludności podaje tab.IV.

x Tab.IV. Ludność i zaludnienie

Nazwa gminy	ogólna liczba ludności	ludność z ojcz.jęz. polskim	ludność z ojczyst. jęz. niepolisk.		Gęstość zaludnienia na 1 km ²
			liczba osób	% ogół. licz.lud.	
Łęka	25025	16110	8945	35, 6	1259
Łęka Wiślicka	2912	1361	1551	53, 5	594
Łęka Włocławska	7343	4201	3142	43, 0	536
Łęka Włocławska	2167	1309	858	39, 0	240
Łęka Włocławska	5285	3026	2259	42, 6	212
Łęka Włocławska	2350	1588	762	31, 8	68
Razem	45112	27595	17 517	38, 8	485
Łęka Wiślicka	8397	7680	717	8,5	73
Łęka Włocławska	9734	9162	572	5,9	62
Łęka Włocławska	7743	7608	135	1,7	61
Łęka Włocławska	6901	6782	119	1,7	55
Łęka Włocławska	4678	4457	221	4,7	53
Łęka Włocławska	6812	6798	14	0,2	51
Łęka Włocławska	6664	6642	22	0,3	50
Łęka Włocławska	6593	6585	8	0,1	48
Łęka Włocławska	5593	5593	48	0,8	48
Łęka Włocławska	7523	7474	49	0,7	48
Łęka Włocławska	7286	6602	684	9,4	47
Łęka Włocławska	5358	4855	503	9,3	47
Łęka Włocławska	3731	3702	29	0,8	46
Łęka Włocławska	7245	7238	7	0,1	44
Łęka Włocławska	5452	5373	79	0,4	43
Łęka Włocławska	7273	6910	363	5,0	42
Łęka Włocławska	6102	6035	67	1,1	41
Łęka Włocławska	5079	4661	418	8,2	33
Łęka Włocławska	4669	4526	143	3,0	30
Razem	123,189	118,991	4198	3,4	49
Ogółem	168301	146,586	21715	12,9	62,6

X Dane te wzięte z akt Starostwa Łomżyńskiego z r.1932

Według gęstości zaludnienia Polska zajmuje w świecie 10-te miejsce. Z tego widzimy, że Polsce a szczególnie powiatowi łomżyńskiemu nie prędko jeszcze grozić będzie przeludnienie.

Na terytoriach miejskich powiatu gęstość zaludnienia wynosi średnio 485 osób na 1 km², w gminach wiejskich 49 osób na 1 km². Gęstość zaludnienia w poszczególnych miastach i gminach wiejskich powiatu podaje tab.V.

Uprawiane rośliny gospodarcze

Jeżeli ilość gruntów ornych w pow. przyjąć za 100 ha, to w gospodarstwach mniejszych niż 50 ha pod uprawę znajduje się średnio 91,5 ha, a ugoruje 8,5 ha.

Tab. V

Rośliny	Średnio w całej Polsce	W gospodarstwach pow. łomżyńskiego posiadających obszar			
		poniżej 50 ha		powyżej 50 ha	
		w %	+ więcej-mniej niż - średnio w Polsce	w %	+ więcej -mniej niż - średnio w Polsce
o	39,60	40,16	+ 0,56	31,77	- 7,83
miaki	14,32	15,67	+ 1,44	11,50	- 2,82
es	11,55	12,55	+ 1,00	12,63	+ 1,08
zmień	6,68	2,60	- 4,08	3,43	- 3,25
enica	8,96	7,40	- 1,56	7,14	- 1,82
ch	1,06	2,30	+ 1,24	0,65	- 0,41
adela	-	2,10		1,40	
icznia		1,83		6,78	
ka	1,71	1,44	- 0,27	1,38	- 0,33
in		1,40		5,29	
uska		0,84		2,01	
a i bobik		0,76		0,79	
	1,12	0,52	00,50	0,07	- 1,05
szanka	-	0,49		0,29	
aki					
archew itd		0,40		1,08	
e past.					
szanki		0,32		0,91	
pak i rzepik		0,21		0,11	
z					

roso	0,10	0,03
onopie	0,04	0,01
szanka na lme	0,15	0,54
asola, bob inne	0,03	0,01
inne warzywa	0,10	0,12
ukurydza	0,0007	0,01
traki cukrowe	-	0,06

x/ Dane te są opracowane na podstawie zaczerpniętych z akt Starostwa Łomżyńskiego za rok 1933.

00/ W gospodarstwach zaś większych niż 50 ha pod uprawę jest 88,0 ha, a ugoruje 12,00 ha.

Ilość stosunkową gruntów znajdujących się pod uprawą poszczególnych roślin, podaje tab.V. Z przytoczonych danych wynika, że w powiecie łomżyńskim sieje się dużo żyta i owsa, które to rośliny mało się opłacają, natomiast mało motylkowych i strączkowych, pszenicy, okopowych-pastewnych zaś ~~wzmniejszają~~ w minimalnej wprost ilości uprawia się najwięcej intrante rośliny oleiste i włókniste. Należy więc, szczególnie przez mniejszą własność zwiększyć wysiewy motylkowych i strączkowych, zmniejszając ilości wysiewanego żyta, powiększyć wysiewy pszenicy jarej. Porządane jest zwrócenie szczególnej uwagi na intensywną uprawę roślin oleistych i włóknistych, jak rzepak, len, konopie itd. zarówno ze względu na większą ich intratność, jak i w celu uniknięcia importu z zagranicy bawełny i olejów.

Plony.

Średnie plony głównych roślin gospodarczych w powiecie łomżyńskim i w całej Polsce, a również w Niemczech, w Czechosłowacji i w Belgii ilustruje tab.VI.

Tab.VI. Średnie plony z 1 ha w kwint.

Nazwa rośliny	W gospodarstwach pow. łomżyńsk. posiadając obszar		w Polsce	w Niemczech	Czechosłowacji	Belgii
	poniżej 50 ha x/	powyżej 50 ha x/				
żyto	11,0	11,6	12,9	19,9	17,1	25,5
owies	10,8	11,5	11,1	16,0	16,2	23,4
ziemniaki	10,4	10,6	12,3	20,8	18,7	26,7
ryż	11,2	11,4	11,6	18,7	16,7	24,7
ziemniaki	112	117	114	135	123	203
nasienie	4,9	4,9	5,7		3,9	
ka	6,7	7,0	6,9			
ch	7,4	7,4	9,5			

Z tab.VI widać, że plony zbóż i ziemniaków w gospodarstwach mniejszych własności są nieco mniejsze niż w gospodarstwach własności większej. Naogół plony w naszym powiecie są niższe niż średnie plony w całej Polsce. Wyjątek stanowią plony żyta, ziemniaków i gryki w gospodarstwach większej własności przewyższając cokolwiek średnie plony w Polsce.

Jeżeli porównamy nasze plony z plonami osiąganymi w państwach zagranicznych, gdzie warunki przyrodnicze podobne są do naszych, jak Niemcy i Czechosłowacja, to widzimy olbrzymią różnicę na naszą niekorzyść, w Belgii zaś są przeszło dwa razy większe niż u nas.

Wobec tak niskich plonów w powiecie łomżyńskim ludność rolnicza winna dołożyć wszelkich starań, ażeby podnieść stan kultury rolnej przez staranniejszą uprawę roli, lepsze nawożenie, użycie dobrych nasion siewnych i wprowadzenie odpowiednich płodozmianów, a tem samym zwiększone plony, nawet przy obecnych niskich cenach ziemiopłodów przyniosą znaczne korzyści. Wysokości plonów w poszczególnych gminach powiatu łomżyńskiego wykazuje tab.VII.

a/ Dane te wzięte z akt Starostwa Łomżyńskiego za okres 5 lat 1929-1933r.

xa/ Dane te wzięte z Małego Rocznika Statystycznego 1932r. za okres 1927-1931 r.

xxx/ Dane te wzięte z Małego Rocznika Statystycznego 1932r.
za okres 1926-1930 r.

Zwierzęta gospodarskie

W powiecie łomżyńskim utrzymana jest następująca ilość zwierząt gospodarskich: koni 31767, bydła rogatego - 57999, trzody chlewnej 35,091, owiec - 12063 i kóz - 45.

Tablica VIII wykazuje ilości sztuk zwierząt gospodarskich przypadająca na 100 ha ogólnej powierzchni, tak w powiecie łomżyńskim, jak i średnio w całej Polsce i w województwach zachodnich, a również w Niemczech i Czechosłowacji.

Tab. VIII ilości zwierząt gospod. na 100 ha ogólnej powierzchni

gscowość	Konie	Bydło rogate	Trzoda chlewna	Owce	Kozy
łomżyński	11,8	21,6	13,1	4,5	0,02
średnio	10,6	25,2	18,8	6,7	0,6
ew.zachod.	10,1	29,2	34,2	6,5	3,3
ncy	7,3	40,6	50,5	7,4	-
chosłowacja	5,3	31,8	19,8	4,3	-

x/ Dane te są opracowane na podstawie danych tab.X

Ilość zwierząt gospodarskich w poszczególnych gminach tego powiatu podaje tab.IX i X.

Porównując wymienione tu liczby dla pow.łomżyńskiego ze średnimi danymi dla całej Polski, przychodzimy do wniosku, że w pow.łomżyńskim utrzymuje się zbyt wiele koni, a za mało inwentarza. Ta nadmierna ilość koni w stosunku do pozostałego inwentarza jeszcze silniej występuje, gdy porównamy względne ilości zwierząt gospodarskich w pow.łomżyńskim z danymi dla województw zachodnich naszego kraju, gdzie gospodarstwa rolne prowadzone są o wiele racjonalniej, niż w innych dzielnicach kraju. Z tab.VIII wynika również, że koza - to niezmiernie pożyteczne stworzenie, szczególnie w małych chałupniczych gospodarstwach, której utrzymanie prawie nic nie kosztuje, a która daje bardzo pożywne mleko, nadające się też na wyrób doskonałych serów, jest

należycie doceniana tylko w kulturalnych dzielnicach zachodnich, gdzie na 100 ha powierzchni przypada 3,3 kozy, w pow. łomżyńskim zaledwie 0,02.

Gdy porównamy powyższe dane dla powiatu łomżyńskiego z danymi dla Niemiec i Czechosłowacji, to okazuje się, że tam chowają oni o połowę mniej niż u nas, a za to dwa razy więcej bydła rogatego, trzody chlewnej cztery razy i blisko dwa razy więcej owiec, niż w pow. łomżyńskim.

Nadmiar koni w pow. łomżyńskim okazuje się również i wtedy, gdy obliczenia dokonamy na podstawie zapotrzebowania siły sprzęgowej w gospodarstwach. Wiemy z doświadczenia, że jeden silny koń wystarcza do uprawy 15 morg-ziemi. W gospodarstwach 5-7 morgowych koń pracuje w ciągu roku nie więcej niż 30-40 pełnych dni, a pasze dostaje przez cały rok, zjada on plon 1 1/2 - 2 morgów, w pięciu morgowym więc gospodarstwie koń zjada plon z 1/3 ziemi, a tylko 2/3 ziemi pozostaje na wyżywienie i utrzymanie gospodarza i jego rodziny.

W małych gospodarstwach o wiele korzystniej wypada najmować koni do robót polowych, aniżeli utrzymanie darmozjadów. W takim gospodarstwie koń jest nadmiernym ciężarem, a często bywa główną przyczyną nędzy rodzin rolniczych.

Trzymanie konia może być wskazane w gospodarstwach o obszarze 9-12 morgów. W gospodarstwach o obszarze 12-16 morgów, a na gruntach lżejszych, nawet do 20 morgów, wystarczy w zupełności jeden dobry koń, przyczem do głębokich orów oraz do innych ciężkich robót dwóch lub kilku gospodarzy powinno sprzęgać swe konie, co już jest praktykowane w wielu gospodarstwach, powinno natomiast mieć powszechne zastosowanie. Nie należy również przechowywać źrebiąt na małych gospodarstwach, gdyż wychów źrebiąt dużo kosztuje, a dochód jest nikły. Chód koni może się opłacać w gospodarstwach większych o obszarze 27-35 morgów, przyczem powinny to być konie wartościowe, za które przy sprzedaży można uzyskać większe ceny.

Stwierdzając w pow. łomżyńskim nadmierną ilość utrzymywanych koni, zwrócić należy uwagę na to, że konie te są przeważnie liche, zaś dobrych koni w tym powiecie jest bardzo mało. Z tego wynika, że w powiecie łomżyńskim należy znacznie zmniejszyć ilość koni, ale za to przez odpowiednią hodowlę podnieść ich stan i rasę. Zamiast nadmiernej ilości koni należałoby

zwiększyć ilość tego inwentarza, który daje dochód gospodarzowi: jak bydło rogate, trzoda chlewna i owce. We wsiach podmiejskich gdzie łatwy jest zbył na mleko. Opłaca się utrzymywać krowy wysokomleczne, w okolicach zaś dalszych gdzie są mleczarnie, należy chować bydło tłustomleczne jakim jest np. bydło czerwone polskie. Bardzo wskazane jest imoidalne, żywienie krów wysokomlecznych paszą treściwą, co jak wykazało doświadczenie sownie się opłaca.

Trzoda chlewna zużytkowuje rozmaite odpadki gospodarstwa domowego, chude mleko oraz tak tania paszę: jak ziemniaki, zieloninę i pośiady, wzamian za to dostarcza mięsa i tłuszczu.

W pow. Łomżyńskim, który posiada duże obszary pastwisk, należy szczególną zwrócić uwagę na racjonalną hodowlę owiec. Owca jak żadne inne zwierzę zużytkowuje rozmaite pasze mało wartościowe jak: wszelką słomę, siraączyny łubinowe, kiszunki okopowe, jak również doskonale wyzyskuje gorsze, suche pastwiska, wzamian za to dostarcza nam wełny na przyodziewek na rękawice i pończochy, kożuchów na własne potrzeby, zdrowego mięsa i mleka na wyrób doskonałych serów.

Z tych więc względów obok bydła mlecznego, bardzo jest wskazane utrzymanie pewnej ilości owiec zwłaszcza w gospodarstwach średnich i nieco większych, a szczególnie na gruntach lżejszych, gdzie z wyżywieniem bydła zachodzą duże trudności. W tych ostatnich warunkach wskazane jest ograniczenie liczby krów do takiej ilości, byle tylko mieć mleko na domowe potrzeby, na miejsce krów rozwinąć należy chód owiec, które zadawaniając się gorszymi paszami mogą dawać większe korzyści niż bydło mleczne. Za hodowlą owiec przemawia w dużym stopniu wzgląd na dążenie do naszej samowystarczalności gospodarczej, nie mając bowiem wełny krajowej produkcji, musimy przywozić wełnę obcą, za którą trzeba płacić wielkie sumy, uboższe w ten sposób własny kraj. Wielkie trudności w zdobyciu dziś gotówki winny również skłaniać posiadającego liczną rodzinę rolnika do wyrabiania niezbędnej odzieży z własnych materiałów, przez co może on zaoszczędzić poważne kwoty wydawane na lichą odzież kupną.

Niezmiernie ważną jest sprawa podniesienia stanu i rasy inwentarza przez stosowanie racjonalnej hodowli. Cel ten można osiągnąć przez:

1. Stanowienie punktów kopulacyjnych ogierów pół krwi, ~~knurów~~ buhajów rasy czerwonej tryków rasy "świniarki" i knurów rasy wielkiej angielskiej.

2. Wczesną kastrację nieodpowiednich samców,
3. Odpowiednie żywienie wg ustalonych norm.

Hodowla kur rasy "Zielononożki" zasługuje również na jak najszerze rozpowszechnienie, a w okolicach podmiejskich wskazana jest hodowla kur rasy "Karmazyny". Następnie bardzo wskazane jest utrzymywanie w małych gospodarstwach rolnych kóz odpowiednich ras. Koza jest u nas zwierzęciem niedocenianym i gospodarstwach rolnych trzymanem bardzo rzadko. Niewybredne w paszy kozy ras mlecznych dają znaczne ilości bardzo dobrego mleka, które wprawdzie do wyrobu masła nie daje się, lecz za to w stanie słodim oraz jako dodatek do potrawy jest pokarmem znakomitem. Z mleka koziego można też wyrabiać doskonałe sery. Oczywiście w zwykłych naszych gospodarstwach utrzymywanych po kilka krów, chów kóz nie ma racji bytu. Natomiast w gospodarstwach małorolnych, chałupniczych, gdzie niepodobna wyprodukować potrzebnych ilości pasz dla utrzymania krowy, koza może być zwierzęciem niedocenionym. Koza może też oddać duże usługi w takich gospodarstwach gdzie dwóch krów utrzymywać nie można, a jedna nie wystarcza. Zamiast więc silić się na utrzymanie dwóch krów lepiej trzymać jedną krowę i parę kóz. Kozie mleko należy spożywać w domu, a krowie zbywać do mleczarni, tem samem osiągnie się dochód i nie będzie się miało uszczerbku w wyżywieniu domowników.

Ilość sztuk zwierząt gospodarskich przypadających na 100 ha w poszczególnych gminach wskazuje tab.X

Stan posiadania i struktura rolna

W powiecie łomżyńskim grunty rolniczo użytkowane znajdują się w posiadaniu 30602 gospodarstw, w tym wg zajmowanego obszaru mieszczą się następujące grupy, jak wskazuje tab.X

Tab. XI.

Cowość	Poniżej 2 ha	od 2 do 5	razem	od 5 do	od 20	powyżej
	Liczba %	Liczba %	do 5 ha w %	20 ha Licz.%	do 100 Licz.%	100 ha Liczba %
Łomżyński	3488 11,4	6677 21,8	33,2	18496 60,5	1845 6,1	94 0,2
	1109,000 34,0	1000,200 30,7	64,7	1045000 32	87000 2,7	190000 0,6
Słowacka	-----	-----	77,0	18,7	3,9	0,4
	-----	-----	72,7	27,0	---	0,3

Z tab.XI wynika, że stan posiadania w powiecie łomżyńskim jest o wiele korzystniejszy, niż wogóle w Polsce. Gospodarstw chałupniczych poniżej 2 ha jest o 22% mniej niż średnio w Polsce, a gospodarstw karłowatych od 2 do 5 ha - 8,9% mniej, razem gospodarstw małorolnych poniżej 5 ha znajduje się o 31,5% mniej, niż średnio w Polsce. Ten stan jeszcze korzystniej przedstawia się, jeżeli go porównamy ze stanem jaki ma miejsce w Niemczech, gdzie małorolnych gospodarstw jest o 43,8% więcej, niż w pow. łomżyńskim, lub ze stanem Czechosłowacji, gdzie liczba małorolnych gospodarstw o 39,5% przewyższa liczbę takich gospodarstw w tym pow. Dominującym typem w pow. łomżyńskim są żywotne gospodarstwa od 5 do 20 ha, których jest 50,5% ogólnej liczby gospodarstw.

Biorąc pod uwagę, że w powiecie łomżyńskim ilość gospodarstw powyżej 100 ha jest znikoma mała, gdyż wynosi zaledwie o 2% ogólnej liczby gospodarstw, majątki zaś państwowe w tym powiecie zostały już wszystkie rozparcelowane, przeto zapas ziemi, któryby mógł być rozparcelowany pomiędzy małorolnych jest w dużym stopniu niewystarczający dla upełnorolnienia samych tylko gospodarstw karłowatych, nie mówiąc już o gospodarstwach chałupniczych. Poprawy więc bytu wyżej wymienionych gospodarstw szukać należy na innej drodze, a przede wszystkim przez taką ich reorganizację, aby ten najcenniejszy kapitał jaki się kryje w zdolności do pracy samego gospodarza i jego rodziny był racjonalnie i całkowicie wykorzystany przy równorzędnym wprowadzeniu daleko idących oszczędności we wszystkich pozycjach budżetu gospodarza. Z gospodarstw najdrobniejszych należy tworzyć związki odpowiadające wymaganiom danej konjunktury. Związki te nazwijmy "Konjunkturalnemi". Do związków konjunkturalnych należałyby związki ogrodnicze, przemysłowo-rolne, chałupniczo-rzemieślnicze itp. Na przeznaczonych działkach należy zakładać sady i ogrody przemysłowe, w miejscach odpowiednich bardzo wskazanem jest tworzenie specjalnych kultur śliwki węgierki, która w stanie suszonym ma zbyt nieograniczony i daje duże korzyści. Wobec dużego zapotrzebowania roślin lekarskich w kraju i zagranicą, należy organizować zbiór tych roślin rosnących w stanie dzikim przy drogach, rowach, w lasach, na łąkach i nieużytkach, lub zakładać specjalne ich kultury. W celu zatrudnienia małorolnych gospodarzy, którzy większą część roku spędzają bezczynnie, należy organizować ośrodki przemysłowe: jajczarskie, królikarskie, olejarskie itp. lub zakład warsztaty: koszykarskie, przędzalniane, tkackie, wyrobów z łyka, sztuki ludowej zdobniczej itp.

Pszczelarstwo i jedwabnictwo mogłoby dać wzięczne warsztaty pracy dla wielu rodzin małorolnych w pow. łomżyńskim.

Przeprowadzenie rewizji obecnej organizacji gospodarstw rolnych wszelkich typów i wprowadzenie nowej organizacji racjonalnej, ściśle dostosowanej do wielkości gospodarstwa, jego zasobów, warunków miejscowych i konunkturalnych, w szczególności uwzględnienie potrzeb inwentarza przy planowaniu gospodarki polowej, niewątpliwie zmniejszyłoby koszty produkcji, podniosłoby wydajność i opłacalność warsztatów rolnych i w dużym stopniu przyczyniłoby się do polepszenia bytu ludności wiejskiej.

x/ Tab.IX. Ilość utrzymywanego inwentarza

Miejscowość	Koni w gosp.		Bydł. rog. w gosp.		Trz. chlew.		Owce w gosp.		Kozy	
	poniż. 50ha	powyż. 50ha	pon. 50ha	powyż. 50ha	pon. 50	pow. 50ha	pon. 50ha	pow. 50ha	pon. 50	pow. 50ha
Łomża	24	12	163	3	135	8	-	-	-	-
Łomża	337	-	407	-	83	-	-	-	-	-
Łomża	427	-	383	-	231	-	8	-	14	-
Łomża	306	-	356	-	210	-	362	-	25	-
Łomża	117	-	202	-	50	-	7	-	1	-
Łomża	348	-	487	-	513	-	34	-	1	-
Łomża gm. wiejsk.	1659	12	1998	3	1222	8	411	-	41	-
Łomża	1788	67	2848	167	1745	75	50	193	-	-
Łomża	1213	25	2633	86	1957	61	770	64	-	-
Łomża	1593	25	2500	39	1150	3	660	-	-	-
Łomża	1538	119	3045	161	1635	48	156	-	1	-
Łomża	1503	249	2539	231	2092	130	32	321	-	-
Łomża	2009	22	4047	53	2150	2950	485	20	-	-
Łomża	861	22	1850	61	923	20	307	6	-	-
Łomża	1497	20	2879	51	1914	16	149	45	-	-
Łomża	1126	28	1947	69	1567	35	534	22	-	-
Łomża	1277	103	2100	267	1710	71	623	57	-	-
Łomża	1745	81	2696	183	1864	85	218	-	-	-
Łomża	2314	60	4136	122	1518	95	1038	-	-	-
Łomża	1415	73	3217	168	1493	46	326	-	3	-

glenice	1547	85	2979	110	1663	86	700	35	-	-
tki	1434	64	2355	158	1437	76	366	-	-	-
awiski	1752	172	2900	258	1715	90	490	1527	-	-
czepankowo	1628	72	2981	83	2356	38	219	9	-	-
umowo	1225	22	3255	80	2249	41	1613	77	-	-
ladowo	1272	50	2516	128	1604	77	492	48	-	-
gm.wiej.	28737	1359	53523	2475	32742	1119	9228	2424	4	-
	31767		57999		35091		12063		45	

x/ Dane te są wzięte z akt Starostwa i odnoszą się do roku 1933.

X/ Tab.X. Ilość zwierząt gospodarczych na 100 ha

scowość	Nr kol.ub.	Konie	Nr kol.ub.	Bydł.rog.	Nr kol.ub.	Trzod.	Nr kol.ub.	Owce	Kozy
sta.	1	24,8	2	34,8	1	36,6	2	2,5	0,07
orów									
wiski	2	23,4	1	40,4	4	10,0	3	1,40	0,2
za	3	21,3	3	19,1	3	11,5	4	0,40	0,7
wabne	4	15,1	4	18,4	2	15,9			0,7
no	5	13,5	5	16,3	6	3,3			
ogród	6	8,8	6	10,2	5	6,0	1	10,3	
wiejk.									
wabne	1	14,8	1	30,0	3	15,9	11	3,7	
y Płock	2	14,4	3	26,0	4	15,7	14	2,1	
wiski	4	14,3	5	23,7	10	13,6	1	15,2	
zapanko-									
otyń	5	13,7	4	24,7	1	19,3	16	1,8	
rwone	6	13,1	8	22,9	2	18,2	4	6,3	
iski	7	12,1	15	18,9	19	8,6	7	4,9	
zowo	8	11,8	7	22,9	6	15,1	17	1,5	
ienice	9	11,2	17	17,8	8	14,2	13	2,3	
aki	10	11,0	12	20,7	13	11,8	8	4,9	
	11	10,9	6	23,6	14	11,6	10	4,0	

astkowo	12	10,8	16	18,4	9	13,8	5	5,3
ladowo	13	10,7	10	22,1	11	13,5	9,	4,4
agobórz	14	10,2	14	19,5	16	10,3	19	1,0
tki	15	9,7	19	16,2	17	10,4	12	2,4
zytuły	16	8,8	2	27,5	15	10,4	3	6,7
chały	17	8,7	13	19,7	18	8,7	18	1,3
umowo	18	8,0	11	21,4	7	14,7	2	10,8
lebiotki	19	8,0	18	17,5	12	13,0	6	5,3

x/ Dane te opracowane na podstawie danych tab.IX.

a
a

		c.d.												
awiski	a	1462	11,5	11,5	11,5	7,0	--	12,8	12,2	8,2	--	9,0	6,0	106
	b	7	13,0	12,0	13,5	--	--	13,0	13,2	8,0	--	10,8	6,0	123
zepan-	a	1137	11,2	8,6	12,2	--	--	9,6	11,6	8,6	--	8,0	--	128
	b	6	12,4	9,0	13,6	--	--	12,0	12,6	8,8	--	9,6	--	143
nowo	a	1174	11,6	8,6	11,4	7,0	9,0	11,0	12,6	7,2	--	7,2	3,0	143
	b	3	11,6	8,4	11,4	--	--	12,0	13,0	6,6	--	8,2	6,0	146
ladowo	a	730	9,9	8,0	10,0	--	6,0	16,9	12,8	8,3	--	9,2	8,0	107
	b	6	10,6	8,6	11,0	6,0	--	12,3	13,4	10,0	--	10,3	10,0	122

x/ Dane te opracowano są na podstawie materiału statystycznego zaczerpniętego z akt Starostwa Łomżyńskiego z ostatnich 5 lat

x/ Tab.VII Średnie plony z 1 ha w kw.

		Pszenica		Żyto		Jęczmień							
Nazwa	Linia												
abne	a 143	9,5	9,0	9,0	-	-	7,5	7,0	7,5	-	7,2	4,0	95
	b 3	10,5	9,0	10,2	-	-	9,0	8,0	6,5	-	7,2	5,0	71
o	a 400	11,0	9,0	10,0	-	-	11,4	12,0	5,5	-	8,2	5,0	69
a	a 580	15,0	2,0	15,0	-	4,0	10,4	15,0	9,0	-	10,0	-	143
gród	a 269	10,2	7,8	10,2	7,5	9,0	9,9	12,6	6,4	-	7,8	6,0	118
ski	a 271	11,8	12,0	10,8	7,0	-	12,8	12,8	5,0	-	7,7	-	103
rów	a 122	12,0	10,6	12,6	-	13,1	11,2	12,0	8,4	-	11,8	8,0	146
wiej.													
jewo	a 1654	12,0	9,7	12,6	9,8	9,0	13,4	14,0	9,8	-	8,6	5,0	134
	b 4	12,4	10,2	12,0	-	10,0	13,5	13,0	9,6	-	8,4	3,0	150
biotki	2029	8,8	8,8	10,0	6,7	8,0	8,4	10,2	5,7	-	6,4	6,0	104
	b 7	8,8	8,5	9,6	4,0	11,0	8,0	10,2	4,7	-	6,4	6,0	108
wone	a 1111	9,2	8,6	10,7	9,0	-	10,0	10,0	4,8	-	6,0	4,0	90
	b 3	9,5	8,6	10,7	-	-	9,8	10,0	4,8	-	6,5	4,0	90
obórza	2022	11,8	8,4	10,8	6,3	7,0	9,8	12,4	6,5	-	6,6	4,0	118
	b 4	12,6	7,8	11,8	7,0	13,5	12,4	14,4	6,0	-	6,4	2,0	117
dowo	a 1300	11,9	9,1	10,5	8,8	7,0	7,8	10,2	7,4	-	7,6	9,0	107
	b 13	12,5	9,5	11,9	7,5	7,5	8,6	9,0	8,2	12,0	8,6	6,0	111
abne	a 1376	9,2	10,2	8,5	-	-	7,5	10,2	5,2	-	8,1	1,0	102
	b 7	9,8	11,2	11,0	10,0	-	9,5	12,2	5,8	-	9,2	1,0	100
ki	a 599	12,2	10,6	11,8	3,0	9,0	10,6	12,8	6,8	-	7,0	4,0	122
	b 4	14,2	12,0	13,8	10,0	-	11,8	14,0	7,7	-	8,8	5,0	130
ski	a 1863	10,9	9,0	10,8	11,5	-	8,9	10,8	7,4	-	7,0	6,0	136
	b 3	11,2	9,4	11,2	-	8,0	7,0	11,2	7,4	-	7,0	6,0	136
tyń	a 1263	10,0	7,6	9,8	5,0	-	9,1	9,8	6,6	-	6,6	6,6	126
	b 4	11,8	9,0	11,2	-	-	10,5	10,8	6,3	-	7,3	6,0	109
Płock	1432	11,0	8,1	10,0	-	-	10,2	11,4	6,5	-	5,6	2,5	109
	b 3	12,6	7,2	10,2	-	-	10,5	12,2	7,0	-	-	-	122
stkowo	804	12,8	10,4	11,2	7,5	-	11,5	11,8	6,0	-	6,0	3,0	111
	b 8	13,8	11,2	12,4	-	17,0	12,6	12,6	5,8	-	6,2	3,0	114
chały	a 1529	10,4	9,6	11,2	10,0	-	8,6	9,2	6,2	-	6,4	4,0	115
	b 4	11,6	10,0	13,0	-	10,0	9,8	10,0	7,0	-	3,7	4,0	127
ytuły	a 1264	10,8	9,8	11,2	9,2	-	9,8	10,4	5,4	-	5,5	3,0	88
	b 4	10,8	9,5	11,0	6,0	5,0	10,0	10,5	5,7	-	5,8	-	102
gienice	1458	8,8	9,3	8,4	6,8	7,3	8,2	7,8	7,5	-	7,7	3,0	75
	b 5	9,5	8,8	8,9	8,9	6,0	9,0	8,2	8,8	-	5,0	5,0	82
ki	a 2139	11,6	10,2	10,0	12,0	-	9,6	8,4	4,6	-	5,8	4,0	106
	b 8	12,0	11,0	10,8	8,0	5,0	10,0	8,8	5,0	-	6,2	-	114

nie	Lien włókno	Koniczyna		Zbiór siana					
		I pokos	II pokos	Z łąk niz.		z łąk polnych		z łąk meli	
				I pokos	II	I pokos	II	I pokos	II
5	7,5	18,3	18,3	12,8	10	13,8	9,0	-	-
5	9,0	20,8	20						
0	11,5	28	11,5	4,0	-	19,5	-	-	-
0	32,5	42	20	18,0	15,0	17,0	12,0	-	-
0	18,0	18,5	12,0	13,0	7,5	13,2	11,5	23,0	
0	18,3	29,8	26,3	22,0	17,0	35,5	18,0	35,0	-
7	18,2	28,8	20,0	-	-	21,0	17,6	-	-
3	11,1	16,0	13,2	11,6	8,0	13,8	5,0	30,0	30,0
5	20,0	16,8	12,4	10,8	7,8	14,2	10,8	18,5	17,5
7	13,0	18,2	14,8	31,3	12,0	18,5	10,0	30,0	-
0	15,0	22,5	17,5	18,4	13,4	17,3	10,0	30,0	-
8	19,2	24,2	14,0	10,1	8,7	17,6	12,7	12,0	17,1
8	13,0	24,2	14,0	10,0	10,0	19,5	12,7	15,0	15,0
0	19,9	19,0	13,8	17,2	11,0	14,4	11,6	-	-
7	19,8	16,0	13,6	21,2	13,0	14,8	10,0	-	-
0	12,2	24,0	14,2	15,2	10,2	12,4	9,8	-	-
0	11,3	26,6	15,8	18,0	11,2	12,0	14,0	-	-
8	12,1	19,0	36,5	14,0	27,5	10,0	17,2	-	-
8	13,3	19,0	37,0	14,0	27,5	10,5	17,5	-	-
3	25,0	16,8	13,2	16,5	11,0	13,4	11,0	-	-
0	20,0	20,2	15,8	30,0	-	15,4	10,8	-	-
2	12,5	20,2	15,4	13,6	14,5	16,8	12,5	-	-
0	20,0	22,0	18,0	14,4	14,8	17,2	12,4	-	-
0	13,6	18,9	16,4	9,3	7,8	10,2	8,5	-	-
0	20,0	20,0	14,2	11,3	10,0	11,8	10,8	-	-
0	12,6	20,8	13,0	19,2	12,8	15,2	10,5	-	-
	-	20,8	13,0	19,2	12,8	23,0	15,0	53,0	40,0
7	15,9	17,1	21,2	14,4	16,8	11,6	12,2	-	-
0	2,0	19,6	18,4	14,4	14,2	10,2	10,0	-	-
7	13,8	15,0	12,2	12,4	11,0	10,0	12,8	-	-
5	13,3	15,8	13,0	12,6	10,7	11,6	10,8	-	-
5	12,0	19,2	14,5	20,4	10,0	18,8	9,5	-	-
0	16,0	22,5	14,0	18,2	10,0	21,0	9,0	-	-
2	17,5	15,0	13,1	10,2	11,5	9,0	10,4	-	-
0	7,0	13,5	13,8	11,0	11,5	9,0	10,2	-	-
7	11,5	17,6	15,8	10,6	11,8	11,8	13,4	-	-
3	16,3	19,4	17,6	9,4	9,2	14,8	9,8	-	-
0	40,0	30,0	24,5	30,0	16,0	24,2	20,0	-	-

c.d.

,7	27,5	34,5	27,5	19,0	15,0	18,5	19,8	28,0	22,6
,3	11,8	19,0	21,2	11,8	12,4	13,0	13,4	20,4	18,0
	-	20,2	21,8	13,2	13,4	13,0	15,0	36,5	23,5
,5	11,0	28,6	21,8	17,0	7,6	22,4	18,2	36,0	40,0
,0	9,0	30,6	21,6	17,0	8,8	20,0	15,2	36,0	40,0
,7	18,9	20,0	16,6	13,6	10,0	15,2	12,2	-	-
,5	25,0	16,6	17,8	14,8	10,8	16,4	12,8	-	-

Reforma rolna

Reforma rolna w formie objętej ustawą z dnia 10.VII.1919 r. nie mogła ~~wyjsć~~ wejść w życie ponieważ nie odpowiadała zasadom prawnym i możliwościom finansowym i technicznym nowopowstałego państwa. Jeszcze w roku 1918, jako starszy referent Wydziału Reform-Agrarnych Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych złożył ówczesnemu Ministrowi tego resortu p.Janickiemu projekt "Podstaw urządzeń rolnych". Projekt ten zamiast zapowiadanej wtedy utopijnej reformy rolnej, wysuwał konkretny plan prac na okres 5 lat, obejmujący komasacje likwidacji serwitutów, podział ~~wspólnot~~ wspólnot, uzupełnienie gospodarstw karłowatych, melioracji i pomoc w organizacji nowopowstałych gospodarstw. Niestety demagogia złożyła ten projekt pod sukno i dopiero po roku 1926 podstawy te były częściowo wcielane w życie przez Ministra Reform Rolnych prof. Witolda Staniewicza.

Utopijność tej ustawy i wadliwości opartego na niej ustawodawstwa agrarnego nie pozwoliły Urzędom Ziemskim należycie spełniać nawet tych doniosłych i pilnych konkretnych zadań, które samo życie wysunęło. Przytoczę kilka smutnych przykładów. Zakwalifikowano do wywłaszczenia przeszło tysiąc majątków ziemskich, sprawy ciągnęcej się lata całe w różnych instancjach i w rezultacie ani jednego majątku nie wywłaszczono. Roboty scaleniowe rozpoczęto w wielu wsiach, lecz nigdzie ^{nie} było możliwości ich ukończenia, dochodziło do tego, że gospodarze po kilka lat trzymali nawóz przed swymi chatami, nie wiedząc dokąd go wywozić. Wyniki więc prac Urzędów ziemskich do roku 1925 zarówno w pow. łomżyńskim, jak i w całej Polsce, były niezmiernie nikłe. W dniu 20 września 1924 r. komisja powołana przez Ministra Reform Rolnych p.Wiesława Kopczyńskiego celem przeprowadzenia rewizji ustawodawstwa agrarnego, pod moim przewodnictwem, ustaliła zasady do opracowania projektów.

- a/ noweli do ustawy o scaleniu gruntów
- b/ Ustawy o likwidacji serwitutów
- c/ norm wynagrodzenia za serwituty
- d/ ~~nowej~~ instrukcji technicznej.

Dopiero od roku 1926, po zreformowaniu w r.1925 ustawodawstwa agrarnego i wydaniu nowej instrukcji technicznej, prace Urzędów Ziemskich przyjęły szeroki rozmach, co można było obserwować

na wykresach w pawilonie Ministerstwa Reform Rolnych, na wystawie krajowej w Poznaniu, gdzie krzywe ~~ilustracje~~ ilustrujące postęp prac regularnych, od czasu nowelizacji i ustawodawstwa agrarnego przyjęły kierunek prawie pionowy.

Scalenie gruntów

W roku 1918 było w pow. łomżyńskim w szachownicy 470 jednostek administracyjnych, obejmujących 18202 gospodarstw o obszarze 176 845 ha.

Na dzień 1 kwietnia 1933 r. zakończono scalenie na obszarze 96.495 ha co stanowi 56,8% obszaru całej szachownicy, w toku pracy znajduje się scalenie obszaru 53.042 ha, co stanowi 31,2%, pozostaje zaś w szachownicy 27.308 ha, czyli 11% całej szachownicy.

W związku ze scaleniem gruntów wyłoniła się potrzeba upełnorolnienia 2736 gospodarstw karłowatych w 255 obszarach scaleniowych, do czego potrzebny był zapas ziemi o obszarze 7223 ha. Faktycznie upełnorolniono tylko 183 gospodarstw karłowatych powiększając ich obszar o 450 ha. Pozostało 2553 gospodarstw nieupełnorolnionych z powodu braku 6773 ha, na ich upełnorolnienie.

W związku z przeprowadzaniem scaleniem regulacja hipotek postępuje powolnie. Złożono dokumenty do hipotek dla 133 jedn. administr. stan 6385 gospodarstw o obszarze 43.105 ha zamknięto postępowanie dla 36 jedn. admin., stan 178 gospodarstw o obszarze 2081 ha. W postępowaniu znajduje się sprawa dla 97 jedn. admin., stan 6.207 gospo. o obszarze 41.024 ha.

Likwidacja serwitutów

W r. 1918 były niezlikwidowane 3.002 osady tabelowe, korzystające z uprawnień serwitutowych. Na dzień 1 kwietnia 1933 r. zakończono sprawy likwidacji serwitutów dla 2.273 osad, które stanowiły 80,1% wszystkich spraw serwitutowych, w toku postępowania pozostały sprawy dla 529 osad, co stanowi 19,9% wynagrodzenia, za zniesione serwituty przyznano 6786,81 ha i wypłacono gotówką 502279,29 zł. Nareszcie więc serwituty - ta kość niezgody, rzucona w celach politycznych przez rosyjskiego zaborcę pomiędzy uprawnionych, a obciążonych przestaje w powiecie łomżyńskim istnieć.

Wspólnoty ogólne obejmujące obszar o 305 ha zostały również podzielone.

Parcelacja rządowa

W pow. łomżyńskim rozparcelowano 32 obiekty państwowe o obszarze 8958 ha, w toku pracy znajdują się 2 obiekty o obszarze 208ha, ogółem więc parcelacja rządowa objęła 54 obiekty państwowe, o obszarze 9.166 ha. Więcej gruntów państwowych do rozparcelowania powiat łomżyński nie posiada.

Parcelacja prywatna.

Od r.1918 do dnia 1 kwietnia 1933 r. rozparcelowano 7.634 ha, udzielono zezwoleń na parcelację obszaru 1.732 ha w 17 obiektach. Na terenie powiatu łomżyńskiego nadwyżka ziemi folwarcznej do przymusowej parcelacji wynosi 4.030 ha w 23 obiektach.

Pomoc kredytowa

Wydano pożyczek przy scaleniu gruntów w pow. łomżyńskim:

- a/ na rozbudowę 352.270 zł
- b/ na drobne melioracje 302.690 zł

Razem 654,960 zł

Wydano z funduszu zapomóg i kredytu ulgowego:

- a/ na zagospodarowanie przy parcelacji rząd. 409 pożyczek na 328.272 zł,
- b/ na zagospodarowanie przy parcel. prywatnej 53 pożyczek na sumę 131,400 zł. Razem 462 pożyczek na sumę 459,672.

Melioracje rolne

Skoro serwituty - ta długoletnia bolączka naszych stosunków wiejskich w pow. łomżyńskim zostały już zlikwidowane, a najważniejsza melioracja, jaką jest scalenie gruntów /komasacja/ jest już na ukończeniu, ludność rolnicza winna najbaczniejszą zwrócić uwagę na osuszenie bagnistych łąk i podmokłych gruntów, regulacje rzek i strumyków, na przeprowadzenie bitych dróg, brukowanie ulic

we wsiach itd. Dla wyżej wymienionych celów ludność rolnicza winna najchętniej dostarczać potrzebnej robocizny, surmanek i materiałów, mając zawsze w pamięci, że dobroczynne skutki tego wysiłku nie długo każą na siebie czekać i zwiększone plony hojnie wynagrodzą rolników za włożoną pracę.

W województwie białostockim jest do osuszenia 514.000 ha łąk bagnistych /torrowych/, 170.000 ha gruntów podmokłych, wymagających drenowania 56.000 ha, gruntów w związku z uregulowaniem rzeki Narwi i 61.000 ha innych gruntów. Ogółem 801.000 ha stanowiło 801.000

3810.000 - 1/4 powierzchni całego województwa, istotne jest nad czym się zastanowić. Dlatego też Wojewoda- Kościółkowski na wszystkich zjazdach tak mocno podkreślał potrzebę tych melioracji. Potrzeba ta winna głęboko przeniknąć do świadomości rolników. Już z tego, że teren pow. łomżyński jest nizinny, że rzeki: Narew, Pisa, Skroda, Łabna i Biebrza, nie mówiąc o mniejszych dopływach są nieregulowane w swych korytach można wnioskować, że powierzchnie wymagające osuszania stanowią nie małe obszary.

Dokładniejsze badania w terenie wykazały, że pow. łomżyński posiada około 45.000 ha zabagnionych łąk i pastwisk i około 25.000 ha podmokłych gruntów ornych, wymagających osuszenia.

Roboty melioracyjne w pow. zostały zapoczątkowane w r. 1932 i pomimo bardzo skromnych zasobów pieniężnych, jakie na ten cel można dostarczyć, "Fundusz Pracy" oraz stalek cierpiący na brak gotówki Samorząd Łomżyński roboty te ~~z~~ przeprowadzone są w szybko wzrastającym tempie.

W ostatnich dwóch latach robotami temi zostały objęte gminy: Kupiski, Miastkowo, Chlebotki, Czerwone, Długobórz i Puchały. oraz okolice miasta Kolna. Z robot o większym znaczeniu wymienić można następujące ~~prace~~ roboty: uregulowano w korycie rzekę Łubianka pod Kolnem, przez co osuszono bagno okalające m. Kolno i osuszono gros bagien kupiskowskich dotykających do m. Łomży.

Rolnicy osiągnęli z tych melioracji znaczne korzyści, a miasta zyskały na zdrowotności. Postęp w ilości wykonywanych robót melioracyjnych ilustruje tab. XIII

x/ Tab.XII

wykopano		Rozplanto		Odarniono		Opłotkow.	Osuszono	Zużyto
rowy	nasypy	mb.	m ³	mb	m ²	faszyną	ha	rob.
mb.	ziemn.					mb.		-dn.
mb.	mb.							
15250	31325	9250	23200	5660	10240	4075	300	15907
36655	122690	29255	97540	20380	76450	17580	700	51094

x/ roboty wykonane w roku 1933 kosztowały:

z "Funduszu Pracy" - 41.473,38 zł, czyli 32,8%

z Wydziału Powiatowego 14.292,46 zł, czyli 11,1%

Magistr. m.Kolna 1.436,86 zł czyli 1,1 %

z Szarwarku 70.649,50 zł, czyli 55,0%

Razem 128.352,20 zł

Szarwark stanowi 35.756 robotodniówek. Ten wysiłek ludności rolniczej wyrażony w 35.756 robotodniówkach uważać należy za czyn wysoko obywatelski. Kraj zyskał na kulturze, za tem na potężne materialnej, ludność sama jako taka przez dobrze zrozumiany jej własny interes osiągnie wynikające stąd korzyści, które sownie zapłacą za ten wysiłek.

Ażeby osuszone łąki mogły wydać bujne plony należy je odpowiednio uprawiać, wynawozić i gdzie zachodzi potrzeba obsiać mieszaną szlachetnych gatunków traw. Przeprowadzone melioracyjne urządzenia miejscowa ludność winny otoczyć troskliwą i stałą opieką, zamulone rowy odnawiać i wszelkie uszkodzenia niezwłocznie naprawiać, a w obowiązku miejscowych władz p.p. wójtów i sołtysów leży dopilnowanie, ażeby zaniedbania pod tym względem nie było.

Komunikacja - drogi

Przez pow.łomży,ski przepływa spławna rzeka Narew na długości około 100 km. łącząc przez Wisłę Puszcę Białowieską z Gdańskiem. Droga ta po uregulowaniu koryta Narwi byłaby znacznie skrócona. Druga spławna rzeka Biebrza - dopływ Narwi płynie po granicy z pow.białostockim. Rzeki Narew i Biebrza łącząc Wisłę z Niemnem przez kanał Augustowski i Czarną Hańczę tworzą bardzo ważną wodną drogę komunikacyjną pomiędzy Kresami północno-

wschodniemi a Gdańskiem. Przez teren pow. łomżyńskiego przechodzi linia kolejowa: Białystok - Sniadowo - Ostrołęka na długości 36 km z bocznica do miasta Łomży długości 14,5 km, oraz kolejka wąskotorowa Łomża- Nowogród - Myszyniec - Kolno na długości 25,5 km.

Powiat łomżyński jako pograniczny pod względem komunikacyjnym ma wybitne znaczenie gospodarcze i strategiczne.

Łomża jest ważnym węzłem komunikacyjnym. Sieć dróg wynosi:

I/ Bitych państwowych	- 197 km
bitych wojewódzkich	- 79 km
bitych powiatowych	- 166 km
bitych gminnych	- 70 km
Razem	512 km

2/ dróg gruntowych powiatowych	24 km
dróg gruntowych gminnych	2931 km

Razem 2955 km

Ważniejsze arterie komunikacyjne o znaczeniu państwowym są: trakt im. Marszałka Piłsudskiego, Warszawa- Białystok- Wilno w pow. łomżyńskim na odcinku 49 km długości, oraz trakt Kowieński: Warszawa- Augustów- Suwałki - Kowno. Zasadnicza gęstość dróg bitych wychodzących z Łomży promieniami w dziewięciu kierunkach złączonych między sobą drogami o znaczeniu drugorzędnym, rozwiązuje kwestię komunikacji kołowej dostatecznie. Jak doniosłe znaczenie ma dobry stan dróg, o tem dobrze wie każdy, lecz nie zdaje sobie sprawy, ile to strat wyrządza rolnikowi zła droga, bo straty te są na razie nieuchwytne, lecz działają rujnująco, o ile trwają stale i długo. Jak spadające przez lata krople wody kruszą najtrwalsze skały, tak zła bagnista droga, rozmiękła ulica we wsi wyczerpuje inwentarz, psuje uprzęż, wozy, mitreży pracę i w rezultacie dotkliwie niszczy rolników. To też ludność wiejska winna dołożyć wszelkich starań, aby jak najwięcej dróg gruntowych zamieniać na bite i brukować ulice we wsiach, a istniejące drogi utrzymać w dobrym stanie.

W ostatnich dwóch latach pod tym względem zrobiono w pow. łomżyńskim olbrzymie postępy.

Postępy te dokładnie ilustrują tab. XIII, XIV, XV i XVI.

Tab.XIII Roboty na gminnych drogach gruntowych

Ulepszono jezdnych drog m.b.	wykopano rowow m.b.	Zużyto żwiru m3	Zużyto kam. m2	Zużyto szarwarku		Wartość wykonanych robót		
				piesz.kon.		szarw. zł	dozór techn. mater.	Razem zł
3050	29250	6490	-	9750	3920	33020	1010	34030
58130	102024	60973	500	17706	18253	192783	10000	202783
84936	175612	237030	4370	49355	36114	342435	11373	353803

Tab.XIV Brukowanie osiedli

Wybrukowano m.b	Zużyto		Koszt robót		
	kamienia m3	piasku i żwiru m3	Szarwarku zł	gotówką zł	Razem
1250	1250	2700	13.878	2005	15.883
6871	9042	20204	92.675	25.554	118.229
8475	11697	21710	89.973	20.419	110.393

Tab.XV Budowa mostów i przepustów na drogach gminnych

Wartość wykonanych robot zł	K o s z t y		
	Materiałów zł	Robocizny zł	Szarwarku zł
3482	560	412	2510
20740	5320	2308	13112
21708	5464	2212	14032

Tab.XVI Zadrzewienie szos

ZASADZONO DRZEWK	
Owocowych i alejek	Kołów wierzbowych
1024	8324
4249	9332
5400	4146

Z przytoczonych liczb wynika, że roboty ściśle melioracyjne i drogowe, wykonane w pow. łomżyńskim drogą szarwarku stanowiły wartość w roku 1931 - 49,408 zł, w r. 1932 - 323.570 zł i w r. 1933 - 513.089 zł, czyli wykonana w tym celu przez ludność wiejską praca w r. 1932 była sześć razy większa, a r. 1933 dziesięć razy większa niż w r. 1931.

Fakt ten wymownie stwierdza, że ludność rolnicza pow. łomżyńskiego z natury swej jest inteligentna, chce iść z postępem i zdolna jest do dużych wysiłków, potrzebuje tylko rozsądnego i troskliwego kierownictwa.

W zakończeniu nieniejszego działu czuję się w obowiązku podkreślić niezbity wynikający z przytoczonych liczb i dat fakt, że ten olbrzymi postęp w ilości wykonanych robót zarówno ściśle melioracyjnych, jak i drogowych datuje się od czasu kiedy gospodarzem powiatu łomżyńskiego został obecny p. ~~Stanisław~~ Starosta Mieczysław Syska.

Zadłużenie - rolnictwa

Co się tyczy liczbowych danych odnośnie zadłużenia gospodarstw rolnych pow. łomżyński takowych nie posiada. Jak można sądzić z prac Wydziału Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, zadłużenie to nie jest małe, gdyż wynosi może około 286 zł na 1 ha użytków rolnych. Z tego wynika, że globalna suma zadłużeń rolnictwa, zarówno we wszelkich instytucjach kredytowych, jak i u osób prywatnych w pow. łomżyńskim wynosiłaby w przybliżeniu około 43.230.000 zł. Najcięższe są długi prywatne, gdyż przeważnie zaciągane bywają na wysoki procent i są krótkoterminowe. Tych zobowiązań w/g umówionych warunków rolnik nie ma możliwości wypełnić. Rolnikowi grozi ruina, bankructwo, a wierzycielowi utrata kapitału. Zapłacić długi jednak trzeba, gdyż w przeciwnym razie kredyt byłby całkowicie poderwany i rolnikowi nikt by więcej nie pożyczył. Chcąc przyjąć z pomocą obydwóm stronom rząd wydał ulgowe ustawy finansowo-rolne, które są stosowane w Urzędach Rozjemczych i w Banku Akceptacyjnym.

Do Urzędu Rozjemczego w Łomży wpłynęło do dnia 25 marca 1934 r. 1806 spraw na sumę 1.040.495,57 zł. Na część spraw, które wpłynęły w walucie złotej wydano orzeczenia w dolarach - 15775 10 dolarów. Najwięcej spraw wpłynęło z gmin: Kupiski, Jedwabne,

Drozdowo, a najmniej z gmin: Lubotyń, Kołaki, Czerwone.

Działacze społeczni w powiecie łomżyńskim powinni usilnie propagować szczególnie tam, gdzie jeszcze pod tym względem nie ma dostatecznego uświadomienia, ażeby ludność wiejska mająca uciążliwe zadłużenia prywatne jak najliczniej zgłaszała się do Urzędu Rozjemczego i do Banku Akceptacyjnego w celu jak najszybszego wykorzystania dobrodziejstw wpływających z ulgowego ustawodawstwa finansowo-rolnego.

Mleczarnie

W powiecie łomżyńskim jest 13 czynnych mleczarni spółdzielczych i kilkanaście mleczarni prywatnych.

Mleczarnie spółdzielcze liczą 2.953 członków i przerabiają 379 4.914 litrów mleka od 6.472 krów. Ta liczba członków stanowiąc zaledwie 1,8% ogólnej liczby ludności pow. łomżyńskiego jest mniejsza procentowo, niż w całej Polsce, gdzie ta średnia liczba wynosi 2,6% ogólnej liczby ludności i znacznie jest mniejsza, niż w Czechosłowacji /4,6%/, w Niemczech /5,6%/, w W. Brytanii /15,6%/.

Liczba krów, od których mleko dostarczane jest do mleczarni stanowi zaledwie 15,2% ogólnej liczby utrzymywanych krów w pow. łomżyńskim.

Z tych 13 mleczarni tylko jedna - w Zambrowie postawiona jest pod względem technicznym i handlowym na odpowiednim poziomie i przerabia większą ilość mleka, około 1.269.201 litrów rocznie. Pozostałe mleczarnie są przeważnie słabe, przerabiając nieznaczne ilości mleka, jak mleczarnie: w Srebrnie - 43.000 l. w Mężeninie - 47.123 l.

Z przytoczonych liczb widać, że mleczarnie spółdzielcze są w pow. łomżyńskim słabo rozwinięte, licząc członków 1 1/2 razy mniej niż średnio w Polsce, 2 1/2 razy mniej niż w Czechosłowacji, 3 razy mniej niż w Niemczech i blisko 9 razy mniej niż w W. Brytanii. Należy więc usilnie propagować zakładanie mleczarni spółdzielczych w celu umożliwienia eksportu masła za granicę, które wymaga produktu jednolitego i wysokim gatunku. Wyrob masła winien być skoncentrowany w kilku mleczarniach, najlepiej pod względem technicznym i handlowym zorganizowanych. Pozostałe zaś

Mleczarnie powinny ograniczyć się do zbierania samej tylko śmietany. Przy mleczarniach należy zakładać zbiornice jaj i w porozumieniu z inspektorem jajczarskim, którego utrzymuje Izba Przemysłowo-Handlowa w Wilnie zorganizować eksport takowych za granicę.

Ruch budowlany

Ruch budowlany w miastach powiatu łomżyńskiego ilustruje tab. XVII.

Tab. XVII - Ruch budowlany

Miejscowość	Ilość nowowytbudowanych domów w latach					Razem
	1929	1930	1931	1932	1933	
Łomża	8	8	5	5	2	28
Łomża	4	4	4	37	60	109
Łomża	13	15	34	41	42	145
Łomża	5	5	4	2	2	18
Łomża	5	5	3	9	-	22
Łomża	8	8	7	11	9	43
Razem	43	45	57	105	115	365

Dane te są wzięte częściowo z akt Starostwa łomżyńskiego i częściowo z akt magistratu m. Łomży.

Z tabeli tej wynika, że liczba nowowytbudowanych domów w miastach pow. łomżyńskiego na ogół wzrasta, poczynając od r. 1929. Wzrost ten w ostatnich 2-3 latach najsilniej zaznaczył się w Łomży oraz w Kolnie, co się tłumaczy wzmożoną odbudową miasta po pożarze. Jeżeli porównać liczbę nowowytbudowanych domów przypadającą na 100.000 mieszkańców w miastach powiatu łomżyńskiego ze średnią liczbą nowowytbudowanych domów w całej Polsce, to liczba ta w r. 1930 wynosiła dla miast pow. łomżyńskiego 26,5, dla całej zaś Polski 29,6, a w r. 1931 dla miast pow. łomżyńskiego - 32,5, dla całej zaś Polski - 20,6. W r. 1932 liczba ta dla miast powiatu łomżyńskiego znacznie wzrosła wynosząc 62,8, a w r. 1933 - 67,6.

Z przytoczonych liczb można wnioskować, że pęd do budowania domów mieszkalnych w miastach pow. łomżyńskiego istnieje ze względu na taniość materiałów budowlanych, robocizny i kredytu, a rów-

nież w celu poniesienia obrotu i dochodu społecznego , oraz zmniejszenia bezrobocia. Pęd ten należy w społeczeństwie podtrzymywać, a samorzady miejskie winny zwracać baczną uwagę na to, ażeby rozbudowa miast w pow.łomżyńskim odbywała się prawidłowo zgodnie z zasadami urbanistyki.

Przemysł i handel

Nie licząc drobnych zakładów, większy przemysł w pow. łomżyńskim stanowi:

1.	16 młynów parowych, zatrudniających około 130 osób		
2.	11 tartaków	,,	,, 60 osób
3.	3 cegielnie	,,	,, 40 osób
4.	2 zakłady ceramiczne	,,	,, 120 osób
5.	1 fabryka waty	,,	,, 23 osoby
6.	1 fabryka maszyn roln.	,,	,, 10 osób
7.	2 browary	,,	,, 40 osob
8.	7 gorzelni	,,	,, 30 osob
9.	1 rektyfikacja	,,	,, 3 osoby
10.	1 piekarnia mechaniczna	,,	,, 8 osób
11.	1 warsztat mech.rzeźn.-wędł.	,,	,, 15 osób

Razem 46 zakładów zatrudniających

559 osób.

Cały przemysł tutejszy pracuje przeważnie tylko dla potrzeb miejscowego rynku. Zaledwie kilka większych młynów częściowo wynosi swoją produkcję na rynki pozamiejscowe wewnątrz państwa. Produkcja w poszczególnych gałęziach przemysłu w ostatnich latach uległa znacznemu ograniczeniu z powodu braku rynków zbytu.

Handel w miastach pow.łomżyńskiego jest przeważnie drobny. Hurtowego handlu brak tu zupełnie. Towary poza miejscową produkcją sprowadzane są przeważnie z Warszawy i Białegostoku. Z powodu znacznego zubożenia ludności, ruch w handlu nawet w okresach sezonowych i przedświątecznych jest b.słaby.

Rzemiosło

Pow. łomżyński w 1933 r. liczył 2.389 warsztatów rzemieślniczych, utrzymywanych na podstawie wydanych przez władze kart rzemieślniczych.

Tab. XVIII ilustruje liczby warsztatów rzemieślniczych różnych zawodów w poszczególnych miastach i gminach wiejskich pow. łomżyńskiego. Jeżeli liczny te przeliczyć na liczby warsztatów rzemieślniczych, przypadające na 100.000 ogólnej ludności pow. łomżyńskiego, to dla zawodów najwięcej rozpowszechnionych w tym powiecie, otrzymamy wyniki zawarte w tab. XIX.

Porównując wyniki te z odpowiednimi danymi statystycznymi zarówno dla całej Polski jak dla województw zachodnich i centralnych, gdzie rzemiosła są najwięcej rozwinięte, otrzymujemy następujące liczby. Na 100.000 mieszkańców przypada warsztatów rzemieślniczych w pow. łomżyńskim - 1420, średnio w całej Polsce - 870. W województwach zachodnich - 1180 i w województwach centralnych - 1070.

Z przytoczonych liczb wynika, że pow. łomżyński liczy warsztatów rzemieślniczych przypadających na 100.000 ogólnej ludności o 39% więcej niż średnio w całej Polsce, oraz o 25% więcej niż w województwach centralnych i o 17% więcej niż w województwach zachodnich.

Co się tyczy poszczególnych zawodów rzemiosła, to liczby zawarte w tab. XIX wykazują, że pow. łomżyński posiada największy nadmiar krawców, następnie rzeźników, kowali, szewców itd. Warsztaty rzemieślnicze w pow. łomżyńskim przy swym obecnym nadmiarze mogłyby być dostatecznie zatrudnione tylko w tym wypadku, gdyby miały pozamiejscowe rynki zbytu dla swych wyrobów. Potrzeby miejscowego wyniku, nawet przy najlepszej ogólnej konjunkturze gospodarczej nie byłyby w stanie dostarczyć pracy tym wszystkim warszatom rzemieślniczym, jakie obecnie w pow. łomżyńskim istnieją. Ta nadmierna liczba warsztatów rzemieślniczych w pow. łomżyńskim jest główną przyczyną ich nędzy. Poza tą przyczyną na niezmiernie ciężkie położenie ekonomiczne tutejszych warsztatów rzemieślniczych duży wpływ mają warunki wynikające, zarówno z przewlekłego ogólnego kryzysu gospodarczego kraju, jak i z wadliwości strukturalnych miejscowego przemiosła.

Do pierwszych należą: ogólne zubożenie ludności i stałe kurczenie się konsumpcji, brak dogodnych kredytów, znaczna niżka wyrobów gotowych w stosunku do cen artykułów skartelizowanych niezbędnych rzemiosłu, brak znamion poprawy w rolnictwie, a przez to nadmierny przypływ do rzemiosła elementu niewykwalifikowanego ze wsi, niezdrowa konkurencja warsztatów nielegalnych itd.

Tab. XVIII Liczba warsztatów rzemieślniczych poszczególnych zawodów w pow. łomżyńskim

[illegible]

Lakiernictwo	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wąlkownictwo	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trykotkarst.	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Studniarstwo	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Perukarstwo	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kamieniarstwo	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wyrób i str. muz.	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Garncarstwo	1	-	-	-	-	,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Razem 764 318 213 96 144 160 18 57 25 18 89 18 21 13 32 71 107 24

Szumowo	Lubotyń	Sniadowo	Mały - Prock	Razem	Narodowość		
					Chrześcijań	Żydów	Żydów U/W
6	3	20	5	487	87	400	82
8	4	13	6	446	100	346	78
1	2	10	2	231	100	131	57
4	4	10	7	213	50	163	77
2	-	6	6	170	49	122	71
3	1	5	3	157	40	117	75
-	-	-	6	76	60	16	21
2	-	3	1	63	50	13	21
-	-	2	-	61	1	60	98
1	-	1	-	59	19	40	68
1	-	-	-	57	20	37	65
-	-	4	-	53	53	-	-
-	-	-	-	35	8	27	77
-	-	1	2	33	43	20	61
1	-	6	1	32	7	25	78
-	-	-	-	28	1	27	96
-	-	1	1	28	12	16	57
-	-	-	-	26	1	25	96
4	2	2	-	18	-	18	100
-	-	-	-	17	4	13	76
-	-	2	-	13	-	13	100
-	-	-	-	10	3	7	70
-	-	-	-	10	5	5	50
-	-	-	-	9	-	9	100
-	-	-	-	8	4	4	50
-	-	-	-	7	2	5	71
-	-	-	-	6	1	5	83
-	1	-	-	6	3	3	50
-	-	-	-	5	5	-	-
-	-	-	-	4	-	4	100
-	-	1	-	4	1	3	75
-	-	-	-	3	-	3	100
-	-	-	-	3	3	-	-
-	-	-	-	2	-	2	100
-	-	-	-	2	-	2	100

-	-	-	-	2	1	1	50
-	-	-	-	1	-	1	100
-	-	-	-	1	-	1	100
-	-	-	-	1	1	-	-
-	-	-	-	1	1	-	-

33 17 87 40 2.389 705 1684 70

071
721

Tab.XIX Liczba Warsztatów rzemieślniczych przypadających na 100.000 ogólnej liczby ludności

zaj rzemiosła	Powiat łomżyń- ski	Polska	Wojew. centralne	Wojew. wschod.	Wojew. zachod.	Województwa południowe
wiektwo	289	132	189	122	148	69
wstwo	265	180	243	138	251	88
eźnictwo	138	70	79	32	194	65
alstwo	127	78	72	56	141	43
larstwo	102	98	110	71	159	52
karstwo	93	50	53	40	83	24
arstwo	45	35	40	45	42	12
sielswo	37	17	27	18	17	6
zjerstwo	35	29	37	23	36	20
sarstwo	34	26	33	21	33	17
liniarstwo	32	20	25	16	16	23
arstwo	21	18	22	17	21	12
e rzemiosła	202	117	139	121	129	79
Razem	1420	870	1070	720	1180	510

Do drugich zaliczyć można niski ogólny stan umysłowy rzemieślników i słabe ich przygotowanie zawodowe, brak należytej organizacji, mniejsza zdolność konkurencyjna rzemiosła w porównaniu do przemysłu fabrycznego itd.

Z powyższego wynika, że właściciele warsztatów rzemieślniczych w pow. łomżyńskim w celu osiągnięcia poprawy stanu gospodarczego rzemiosła powinni najsilniej dążyć do podniesienia poziomu umysłowego i przygotowania zawodowego wszystkich

pracujących w rzemiośle, do wprowadzenia racjonalnej organizacji pracy w samych warsztatach, do utworzenia sprężystych organizacji poszczególnych zawodów, zadaniem których to organizacji byłoby wykonywanie większych dostaw i eksport za granicę wyrobów ręcznych dzielniczych, a przede wszystkim do wyszukania pozamiejscowych rynków zbytu bez pozyskania tych ostatnich, słabsze ~~wy~~ warszaty rzemieślnicze oczekuje nieunikniona likwidacja.

Oświata ogólna i zawodowa.

Pow. łomżyński posiada następujące zakłady naukowe:

/ Szkoły średnie ogólnokształcące:

Tab. XX Szkoły powszechne

Miejscowość	Ilość szkół powszechnych							Liczba ucz.	Ilość klas	liczba ucz. przypad. na 1 kl.
	I kl.	2 kl.	3 kl.	4 kl.	5 kl.	6 k.	7k.			
Łomża							1	782	7	111,7
Łomża						1	1	1092	13	84,0
Łomża							1	548	7	78,3
Łomża							1	502	7	71,7
Łomża							6	2983	42	71,0
Łomża							1	393	7	56,1
Łomża						1	11	6312	83	76,0
Łomża	4	4	1				1	1671	22	76,0
Łomża	6		2					850	12	70,8
Łomża	2	2	-	1				706	10	70,6
Łomża	4	2	1	1				1052	15	70,2
Łomża	4	4						816	12	68,0
Łomża	4	2	1	-	1			1088	16	68,0
Łomża	4	2	1	1				995	15	66,3
Łomża	6	2			1			984	15	65,6
Łomża	3		2	1				849	13	65,3
Łomża	3	1					1	775	12	64,6

Żejewo	4	3		1			1	1347	21	64,1
erwone	4	3	1	1				939	15	63,6
utki	4	2	1				1	1139	18	63,3
spiski	4	2	2					880	14	63,0
lebiotki	2	2	2					753	12	62,7
zytuły	5	2		1			1	1168	19	61,4
łaki	2		3					673	11	61,2
umowo	4	2				1		787	13	60,5
razem	74	36	19	7	3	1	4	18423	280	65,8
144	51,4% 24% 25% 13,2% 48% 2,1% 7% 2,1%							51,4% 25% 13,2 48% 2,1% 7% 2,8%		

- 1/ Państwowe Gimn.Żeńskie im.Marii Konopnickiej w Łomży
- 2/ Państwowe Gimn.Męskie im. Tadeusza Kościuszki w Łomży
- 3/ Kolegium św.Fidelisa O.O.Kapucynów w Łomży
- 4/ Gimnazjum prywatne Koed.Goldlusta
- b/ Seminarium Duchowne Diecezjalne w Łomży
- c/ Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im.J.Piłsudskiego w Łomży
- d/ Szkoły zawodowe:

- 1/ Państwowa Szkoła Miernicza i Przemysłowo-Leśna im. J.Piłsudskiego w Łomży / Wydział mierniczy jest w stanie likwidacji/
- 2/ Szkoła Handlowa Koed. P.M.S. w Łomży
- 3/ Szkoła Zawodowa Żeńska Zw.Pr.Ob.Kob. w Łomży
- e/ Szkoły powszechne różnych stopni:

- a/ w miastach - 12 szkół
- b/ we wsiach 144 szkoły

Lłość szkół w poszczególnych miastach i gminach wiejskich pow.łomżyńskiego, a również ilość klas oraz liczby uczęszczających do tych szkół dzieci ~~wykazują~~ wykazuje tab.XX. Jeżeli liczby uczęszczających do szkół powszechnych dzieci podzielić przez ilość klas, to na jedną klasę przypada dzieci średnio: w miastach -76, a w gminach wiejskich - 66. Takie przepełnienie klas dziećmi nadmiernie przeciąża nauczyciela, a samym dzieciom wyrządza wielką krzywdę, zarówno pod względem nauki, jak i ze względów higienicznych. Pod względem ilości szkół powszechnych pow.łomżyński stoi znacznie gorzej niż wiele innych miejscowości w Polsce.

W roku szkolnym 1930/31 w Polsce 3.239.000 dzieci uczyło się, 26.401 w szkole, czyli na jedną szkołę przypadało 123 dzieci w pow. zaś łomżyńskim 24.735 dzieci uczy się w 156 szkołach, czyli na 1-ną szkołę przypada 158 dzieci. Najwięcej przeciążona jest szkoła powszechna w Kolnie, gdzie na jedną klasę przypada 111,7 dzieci, następnie w Zambrowie - 84,8 dzieci, w Stawiskach - 78,3, w Drozdowie - 76,0, w Jedwabnem - 71,7, w Łomży - 71,0 itd. Najmniej w Nowogrodzie - 56,1, w Szumowie - 60,5 itd.

Powyższe cyfry wymownie świadczą, że w pow. łomżyńskim jest wprost zastraszający brak szkół powszechnych. Ażeby pod względem ilości szkół powszechnych dorównać średnim danym statystycznym dla całej Polski, w pow. łomżyńskim winno być 24.735 = 201 szkół, jest zaś takowych tylko 156. Chcąc dzieci nasze uchronić od kalectwa fizycznego i umysłowego, a nauczycieli od gruźlicy z przeciążenia. należy do budowy tych 45 brakujących szkół przystąpić niezwłocznie nie tracąc ani chwili czasu, bo sprawa jest nagła i paląca. Procz wymienionych szkół powszechnych w pow. łomżyńskim znajduje się jedna szkoła prawydatna - Szkoła Rodziny Wojskowej w Zambrowie i 4 szkoły wyznaniowe /żydowskie/ 2 w Łomży i po jednej w Zambrowie i w Wiźnie.

Szkół doksztalcających dla terminatorów Polska posiada 761, czyli 1xsz jedna szkoła przypada na 42.000 ludności. W/g tego obliczenia w pow. łomżyńskim powinno być 4 szkoły doksztalcające. Faktycznie zaś była tylko jedna taka szkoła w Łomży, lecz i ta niewiadomo z jakich powodów w bieżącym roku szkolnym nie została uruchomiona. Należałoby jak najprędzej uruchomić takie szkoły w Łomży, w Kolnie i w Zambrowie. Przedszkoli w pow. łomżyńskim, do których uczęszcza 146 dzieci istnieje 6: w Łomży, Zambrowie, Kolnie, Stawiskach i w Rutkach. Procz oświaty szkolnej w pow. łomżyńskim prowadzona jest działalność pozaszkolna oświatowa w świetlicach Związku Strzeleckiego, w organizacjach młodzieżowych, w kółkach rolniczych, w Kołach Gospodyń Wiejskich itd.

W ostatnich latach w pow. łomżyńskim szczególną opieką zostały otoczone rolnictwo.

Wydatki Samorządu Powiatowego na rolnictwo wynosiły:
w r. 1931 - 75432 zł stanowiąc 12% budżetu
w r. 1932 - 79686 zł stanowiąc 13% budżetu
w r. 1933 - 96023 zł stanowiąc 15% budżetu

Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych utrzymuje 5-ciu inspektorów: rolnego, hodowlanego, ogrodniczego, organizacji gospodarstw i przysposobienia rolniczego, instruktorkę Kół Gospodyń Wiejskich, oraz asystenta kontroli obór.

Z referatu niniejszego wynika, że pow.łomżyński mając łagody klimat z dostateczną ilością opadów atmosferycznych, teren równy, gleby średniej dobroci, łatwe do uprawy, korzystne ustosunkowanie łąk i pastwisk do gruntów ornych oraz gęstość zaludnienia znacznie mniejsza niż średnia w Polsce, a przeto dwa razy mniejsza niż w państwach sąsiednich jak Niemcy i Czechosłowacja posiada wszelkie warunki, aby rolnictwo rozwijało się pomyślnie. Warsztaty rolne wobec przezornej i troskliwej polityki rządu, przejawianej w utrzymaniu waluty polskiej na stałym poziomie, w ulgowym finansowo-rolnym ustawodawstwie, w potanieniu kredytu i w obniżeniu cen niezbędnych artykułów przemysłowych, nawet w obecnym ciężkim kryzysie gospodarczym i przy obecnych niskich cenach ziemiopłodów zapewniły sobie dostateczną opłacalność. Gdy ten główny cel - opłacalność warsztatów rolnych w pow.łomżyńskim zostanie osiągnięty i przez to stan materialny ludności wiejskiej wynoszącej 73,2% ogólnej ludności powiatu polepszy się, wtedy nastąpi również ożywienie w przemyśle, w rzemiośle i w handlu, ponieważ konsumpcja się wzmoże i pogłębienia ulegnie ten najważniejszy rynek zbytu jaki stanowi miejscowa ludność wiejska.

Całe więc społeczeństwo, a w szczególności ludność rolnicza pow.łomżyńskiego wprowadzając do wszystkich pozycji swego budżetu gospodarczego i domowego najdalej idące oszczędności, powinna wyłożyć wszystkie siły w kierunku takiej reorganizacji swych gospodarstw i warsztatów pracy, aby owe warsztaty odpowiadały wymaganiom obecnej koniunktury, a przede wszystkim racjonalnie i całkowicie wykorzystywały ten najcenniejszy kapitał, jaki się kryje w zdolności do pracy polskiego obywatela.

